

індикатор увічливої адресатності є також засобами досягнення впливу, то його вживання сприяє уникненню комунікативних невдач та забезпеченню бажаного перлокутивного ефекту.

Висновки. Атрибутивні поширювачі, що маркують ставлення до адресата, характерні для всіх без виключення звертань (*пан/пані, добродій/добродійко, пан/пані+титулатура, пан/пані+ім'я, пан/пані+прізвище, ім'я та по батькові*). Майже невласиві для афектонімів та частково властиві для вокативів гендерного та родинного типів. Атрибутивні поширювачі, що маркують оцінку

адресата, релевантні для всіх вокативів, але дещо обмежені для гендерного типу.

Прономінальні поширювачі теж притаманні більшості вокативів, крім *пан/пані+титулатура, пан/пані+прізвище* та вокативів гендерного зразка. Демінутиви посідають особливе місце з-поміж ввічливих вокативів, оскільки їх вживання завжди зумовлене ситуацією спілкування, рівнем знайомства, близькості.

Перспективним є продовження досліджень інтенсифікаторів та мінігаторів іллокутивної сили ввічливих висловлень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агафонова А.М. Авторизовані звертання у мові творів Т.Г. Шевченка. *Шевченко і Поділля* : зб. наук. праць за матеріалами II Всеукраїнської наукової конференції. Кам'янець-Подільський, 1999. С. 181–184.
2. Баландіна Н.Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті : монографія. Київ : АСМІ, 2002. 332 с.
3. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва : Ин-т языкознания РАН ; Волгоградский государственный педагогический институт, 1992. 330 с.
4. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ : Вища школа, 1987. 353 с.
5. Миронюк О.М. Історія українського мовного етикету. Звертання. Київ: Логос, 2006. 167 с.
6. Мокляк О.І. Лінгвопрагматичні характеристики українських афектонімів : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Полтава, 2015. 283 с.
7. Полонский А.В. Категориальная и функциональная сущность адресатности. Москва, 1999. 142 с.
8. Скаб М.С. Граматика апеляції в українській мові. Чернівці : Місто, 2002. 272 с.
9. Телеки М.М., Шинкарук В.Д. Соціальні категорії модусу в текстах епістолярного жанру. Київ : Видавництво МДГУ імені Петра Могили, 2007. 176 с.
10. Шкіцька І.Ю. Маніпулятивні тактики позитиву: лінгвістичний аспект : монографія / за наук. ред. проф. В.М. Бріцина. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 440 с.
11. Ющук І.П. Похвала звертанням. *Дивослово*. 2015. № 1. С. 27–31.
12. Marcjanik M. Grzeczność w komunikacji językowej. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. 166 s.
13. Wierzbicka A. Język – umysł – kultura / pod red. Jerzego Bartmińskiego. Warszawa : PWN, 1999. 593 s.

УДК 81.161.2'373.611:17.023.34

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-1.2>

ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНЕ ГНІЗДО З ДОМІНАНТОЮ «ЩАСТЯ» ТА ЙОГО ДЕРИВАЦІЙНА СЕМАНТИКА

LEXIC AND VOCABULARY NEST FORMATION WITH THE DOMINANT OF THE WORD “HAPPINESS” AND ITS DERIVATIVE SEMANTICS

Ільєнкова В.В.,

orcid.org/0000-0001-5707-3364

аспірант кафедри української мови

Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

У статті розглянуто структурно-семантичні особливості словотвірного гнізда як найбільшого репрезентанта словотвірного потенціалу слова. Досліджено феномен дериваційного потенціалу слова як мовної категорії. Проаналізовано дериваційну семантику лексико-словотвірного гнізда з вершиною «щастя», розкрито значення іменника «щастя».

В українській мові визначають приблизно 17 000 словотвірних гнізд, серед них є 12 000 гнізд із двох слів, і решта гнізд, які об'єднують декілька словотвірних ланцюжків. Однак у «Кореновому гніздовому словнику української мови» ми не знаходимо словотвірного гнізда до абстрактної лексеми «щастя». У ході аналізу кількох словникових

статей розробили словотвірне гніздо з вершиною «щастя», який має значення «задоволення, радість», тож усім похідним кореням у словотвірному гнізді властива спільна семантична ознака – значення «задоволення, безмежна радість, везіння, удача». Словотвірне гніздо кореня щаст-, щас- має складну систему дериваційних і семантичних відношень між дериватами. У ході дослідження було з'ясовано, що основа-вершина словотвірного гнізда «щастя» породжує парадигму похідних на ґрунті мови-реципієнта, які є різноманітними за структурою і значенням. За допомогою 20 суфіксів -лив-, -ячк(о)-, -иц-, -ен-, -л-, -ец-, -н-, -ив(о)-, -о-, --і/и-, -ти/ть-, -ч-, -ик-, -ість, -ств(о)-, -ник-, -еньк-, -іш-, -ш-, -юва- будується вся лексико-семантична структура дериваційного гнізда до лексеми щастя.

Сама основа виявляє високу словотвірну валентність під час творення похідних другого ступеня деривації (щасниця, щасливець, щасливиця, щасливість, щасливство, нещасник, нещасний, щасливенька, нещасливий, щасніший, щасливіший, щасливіший, щасно, щасливо, щастити, щастить). У цьому гнізді маємо таку співвіднесеність дериватів за ступенями похідності, що нерівномірно розташовані на шістьох ступенях деривації: I ступінь – 4, II ступінь – 16, III ступінь – 13, IV ступінь – 8, V ступінь – 4, VI ступінь – 1. Їхня загальна кількість у гнізді становить 46 лексем.

Ключові слова: дериваційна семантика, лексико-словотвірне гніздо, словотвірне гніздо, дериваційне гніздо, деривати, лексема щастя.

The article deals with the structural-semantic features of the word-forming nest as the largest representative of word-forming potential of the word. The phenomenon of the derivative potential of a word as a linguistic category is investigated. The derivative semantics of the lexical-word-nest with the top "happiness" is analyzed, the meaning of the noun "happiness" is revealed.

There are approximately 17,000 word-forming nests in the Ukrainian language, including 12,000 two-word nests and the remaining nests that combine several word-forming chains. However, we do not find the word-nest in the "Кореневому гніздовому словнику української мови" to the abstract token of "happiness". During the analysis of several vocabulary articles, they developed a word-forming nest with the top of "happiness".

The word-forming nest of the root of щаст-, щас- has a complex system of derivative and semantic relations between derivatives. In the course of the study, it was found that the base-top of the word-forming nest of "happiness" gives rise to a paradigm of derivatives based on the recipient language, which are diverse in structure and meaning. The very basis exhibits high word-valence in the derivation of derivatives of the second degree of derivation (щасниця, щасливець, щасливиця, щасливість, щасливство, нещасник, нещасний, щасливенька, нещасливий, щасніший, щасливіший, щасливіший, щасно, щасливо, щастити, щастить).

In this nest we have such derivatives correlation by degrees of derivation, which are unevenly distributed on six degrees of derivation: I degree – 4, II degree – 16, III degree – 13, IV degree – 8, V degree – 1. Their the total number in the nest is 46 tokens.

Key words: derivatives of semantics, lexical word-formation nest, word-formation nest, derivatives nest, derivatives, lexeme happiness.

Постановка проблеми. Інтерес сучасних мовознавців помітно посилюється до вивчення вербальних засобів репрезентації емоційної сфери людини. Емоції – це психічні стани й процеси, у яких відображується безпосереднє, ситуативне переживання життєвих явищ, зумовлене їхнім відношенням до потреб суб'єкта [8, с. 120].

Емоції виникають як узагальнена чуттєва реакція у відповідь на різні за характером екзогенні та ендогенні сигнали, які зумовлюють певні зміни у фізіологічному стані організму – породжують у свідомості людини не образи предметів і явищ, а переживання. Емоції диференціюють на два класи: 1) позитивні, зумовлені сприятливим для організму розвитком подій або позитивними впливами, а тому спонукають суб'єкта до їх збереження, 2) негативні, які стимулюють активність організму, спрямовану на уникнення або усунення шкідливих впливів [8, с. 120]. Емоції базальні – нечисленні вроджені емоції, на основі яких розвиваються й формуються складніші, соціально зумовлені емоційні процеси. У психології до них відносять радість, здивування, горе, огиду, страх і гнів [8, с. 121]. Емоція – це щось, що переживається як почуття, яке мотивує, орга-

нізує і направляє сприйняття, мислення та дії [12, с. 27].

Науковці з-поміж різних видів емоцій виокремлюють *базові*, до яких уналежнюють такі як цікавість, радість, подив, печаль, гнів, відраза, презирство і страх (зокрема, цю версію маємо в працях К.Е. Ізарда) [12, с. 64], а також *набуті*. Дослідники по-різному визначають кількість базових емоцій: від 6 до 14. Серед широкого обсягу різногалузевих досліджень емоцій є такі, що зосереджені лише на одній складовій частині різноманіття емоційного спектра, інші – торкаються всіх видів психологічних станів людини.

У лінгвістиці назви людських емоцій досліджувалися спорадично (В. Гак, Дж. Лакофф, Н. Красавський, В. Леонт'єв, В.І. Шаховський та ін.). Об'єктами лінгвістичного вивчення й опису стали процеси й результати вербалізації таких базових емоцій: страх (О. Вовк, С. Зайкіна, Л. Малецький, В. Жила, Я. Сазонова), печаль (М. Федечко, І. Черноусова), гнів (А. Вежбицька, О. Левченко, С. Перепльотчикова), горе (Л. Азарова, О. Дяконова), здивування (М. Степанюк), радість (А. Казбан, А. Пенковський, Ю. Шамаєва). Як бачимо, увага лінгвістів здебільшого зосереджена

на дослідженні мовних засобів репрезентації негативних емоцій, тоді як вивчення результатів вербалізації емоцій позитивного спектру майже не трапляється. Тож наша розвідка є спробою заповнити наявну лакуну в лінгвістичному опрацюванні слів на позначення емоцій радості, до яких належить почуття щастя.

Сукупність слів, що об'єднані кореневими морфемами та пов'язані семантично, утворюють словотвірне гніздо. Українські лінгвісти (К. Горденська, О. Земська, І. Ковалик, О. Тихонов) стверджують, що головною умовою існування словотвірного гнізда, яке організоване послідовним підпорядкуванням групи спільнокорневих слів, є наявність семантичної та структурної взаємозалежності його компонентів.

Постановка завдання. Мета статті – схарактеризувати структурно-семантичні особливості словотвірного гнізда з вершиною «щастя».

Об'єктом дослідження поданої роботи є лексико-словотвірне гніздо з домінантою «щастя», предметом дослідження – пропозиційно-семантична організація лексико-словотвірного гнізда з домінантою «щастя».

Виклад основного матеріалу. Слово *щастя* належить до абстрактної лексики, що становить вагому частину словника української мови як у плані історії мови, так і в плані її зв'язків із багатьма аспектами матеріальної і духовної культури народу. Лінгвокультурологічний підхід до аналізу лексико-словотвірного гнізда з вершиною *щастя* передбачає дослідження історичних і сучасних мовних фактів, у яких об'єктивовані уявлення представників певної лінгвоспільноти про щастя як гіперболізовану емоцію радості (адже між поняттям *щастя* існує щільний семантичний зв'язок із поняттям *радість*: щаслива людина радіє більше й частіше, ніж нещаслива [12, с. 183]).

Лексема *щастя* має три значення, зафіксовані у Словнику української мови: 1. Стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких зазнає хто-небудь. 2. Досягнення, успіх, удача. 3. Доля, талан [10, с. 574].

В українській мові визначають приблизно 17 000 словотвірних гнізд, серед них є 12 000 гнізд із двох слів, і решта гнізд, які об'єднують декілька словотвірних ланцюжків. Однак у Кореновому гніздовому словнику української мови автор не виділяє словотвірного гнізда до слова *щастя* [3].

Словотвірне гніздо кореня *-щаст-, -щас-* – це складна система дериваційних і семантичних

відношень між дериватами. Парадигматичний потенціал вербалізації поняття *щастя* в словникових статтях найповніше виявляється на словотвірному рівні.

Вихідним, базовим словом є абстрактний іменник *щастя*, з коренем – *-щаст-, -щас-*, який має значення «задоволення, радість», тож усім похідним кореням у словотвірному гнізді властива спільна семантична ознака – значення «задоволення, безмежна радість, везіння, удача», які семантично і структурно (дериваційно) мотивуються іменником *щастя* (одним із його значень). Хоча різні члени словотвірного гнізда мають неоднакові значення, вони зберігають єдину смислову співвідносність завдяки кореневому слову, яке ніби цементує споріднені за структурою слова.

Розглянемо структурно-семантичні зв'язки в словотвірному гнізді з корнем *-щаст-, -щас-*, що складається зі слів, вилучених зі словникових статей.

Стилістично нейтральна абстрактна лексема *щастя* з погляду сучасного мовного сприйняття є кореневим похідним: *щаст/я* = *щас+лив+ий*, *щаст+и-ти* [9, с. 249]. За допомогою різних лексикографічних джерел [1; 5; 6; 7; 11] ми сформуваємо словотвірне гніздо до лексеми *щастя*, яке містить іменники, прикметники, прислівники, дієслова та дієприкметники (див. таблицю 1).

Простежмо за ходом створення слів від морфеми *щаст-я*. Зазвичай на нульовому ступені деривації ми маємо справу з основою слова, що збігається з кореневою морфемою. У нашому разі це чергування коренів *щаст-, щас-*. Перший крок деривації, додавання до кореня суфікса *-лив-*, сприяє утворенню слів – *щасливий*, що починає діяти як похідна основа. Від основи *щасливий* (результат першого кроку, тобто першого ступеня деривації) з додаванням інших суфіксів *-еньк-, -иш-, -ч-, -ик-* отримуємо нову твірну основу – *щасливенький, щасливіший, щасливчик*, що з'являється на другому ступені деривації. Приєднання префіксів *по-, не-* та постфіксів *-сь, -ся* до твірної основи формує третій крок, а отже, і третій ступінь деривації – *пощастити, щаститися, нещасливо*. Отримане шляхом цієї багатокрокової деривації слово й надалі може виступати в ролі похідної основи.

На шістьох ступенях словотворення разом із початковим твірним словом *щастя* виділено 46 похідних дериватів, що представлені 12 іменниковими, 8 прикметниковими, 4 прислівниковими, 22 дієслівними та дієприкметниковими дериватами (див. таблицю 2).

Таблиця 1

Словотвірне гніздо до лексики *щастя*

Частина мови (кількість)	Іменники (12)	Прикметники (8)	Прислівники (4)	Дієслова + дієприкметники (22)
Щастя	щастячко, щасливчик, щасливець, щасниця, щасливиця, щасливість, щасливство, нещастя, нещасливець, нещасник, нещасниця, нещасливість	щасливий, щасливенький, щасний, щасніший, щасливіший, щасливіший, нещасливий, нещасний.	щасливо, нещасливо, щасно, нещасно	щастить, щастити, щасніти, щаститися, щасливіти, щасли- вити, щасливитися, пощастити, пощаститися, пощасливити, пощасливіти, у(в)щасливити, у(в)щасливитися, у(в)щасливлювати, у(в)щаслив- лений, ощастити, ощасливити, ощасливитися, ощасливлювати, ощасливлюватися, ощасливлений, ощаснений
Разом	46 дериватів			

Таблиця 2

Схема словотвірного гнізда з вершиною *щастя*

	Ступінь деривації					
	I (4)	II (16)	III (13)	IV (8)	V (4)	VI (1)
Щ А С Т Я	щастячко нещастя щасний щасливий	щасниця щасливець щасливиця щасливість щасливство нещасник нещасний щасливенька нещасливий щасніший щасливіший щасливіший щасно щасливо щастити щастить	щасливчик нещасниця нещасливець нещасливість ощаснений щасливити щасливіти щасніти щаститися пощастити ощастити нещасливо нещасно	у(в)щасливлений ощасливлений щасливитися пощасливити пощасливіти пощаститися у(в)щасливити ощасливити	у(в)щасливлювати у(в)щасливитися ощасливлювати ощасливитися	ощасливлюватися

Отже, 1-й ступінь деривації представлений 4 дериватами (2 іменниковими, 2 прикметниковими) – *щаст-ячко*, *не-щастя*, *щас-ний*, *щасл-ивий*.

Розгалуження словотвірних гнізд починається з 2-го ступеня словотворення. На другому ступені від основи слова *щастя* утворено 16 похідних дериватів, серед яких 6 іменників, 5 прикметників, 2 прислівники, 2 дієслова, – *щас-н-иця*, *щас-лив-ець*, *щас-лив-иця*, *щас-лив-ість*, *щас-лив-ство*, *не-щас-ник*, *щас-лив-енька*, *не-щас-ний*, *не-щас-ливий*, *щас-н-іший*, *щас-лив-іший*, *щас-лив-иший*, *щас-н-о*, *щас-лив-о*, *щаст-и-ти*, *щаст-и-ть*. Крім того, дієслово другого ступеня словотворення *щастити* утворює найбільший за кількістю словотвірний ряд (14 дериватів до 6 ступеня).

3-й ступінь деривації представлений 4-ма іменниковими, 7-ма дієслівними та 2-ма прислівниковими дериватами: *щас-лив-ч-ик*, *не-щас-лив-ець*, *не-щас-лив-ість*, *не-щас-н-иця*, *о-щас-н-ений*, *щас-лив-и-ти*, *щас-н-і-ти*, *щас-лив-і-ти*, *щаст-и-ти-ся*, *по-щаст-и-ти*, *о-щаст-и-ти*, *не-щас-лив-о*, *не-щас-н-о*.

4-й ступінь виражений 8-ма дієслівними дериватами: *у(в)-щас-лив-л-ений*, *о-щас-лив-л-ений*, *щас-лив-и-ти-ся*, *по-щас-лив-и-ти*, *по-щас-лив-і-ти*, *по-щаст-и-ти-ся*, *у(в)-щас-лив-и-ти*, *о-щас-лив-и-ти*.

5-й ступінь представлений 4-ма дієсловами: *у(в)-щас-лив-л-юва-ти*, *о-щас-лив-л-юва-ти*, *у(в)-щас-лив-и-ти-ся*, *о-щас-лив-и-ти-ся*.

6-й ступінь має одне дієслівне утворення – *о-щас-лив-л-юва-ти-ся*.

Звернімо увагу на те, що під час творення дериватів до лексеми *щастя* використовуються 5 префіксів, а саме: *не-* (виражає протилежне значення – *нещастя, нещасний, нещасник, нещасниця, нещасливий, нещасливо, нещасно, нещасливець, нещасливість*), *о-* (поширення дії на великий простір або на кілька об'єктів, назване словами, від яких утворені відповідні дієслова – *ощаснений, ошастити, ошасливити, ошасливлений, ошасливитися, ошасливлювати, ошасливлюватися*), *по-* (словозмінний префікс для утворення форми доконаного виду – *пошастити, пошасливити, пошасливити, пошасливити, пошаститися*), *у(в)-* (має кілька значень: 1) під час утворення префіксованої форми від дієслівної основи префікс *у(в)-* супроводі суфікса *-а-* або *-ува-* може підкреслювати тривання процесу дії – *у(в)щасливлювати*; 2) певну групу становлять дієслова, у яких префікс *у(в)-* служить для означення певного наслідку від тієї чи іншої дії; але тут наслідок виступає не в безпосередньому зв'язку з тим, що визначається коренем слова, а лише як зумовлене ним, тобто є певною мірою вторинне по відношенню до змісту кореня слова – *у(в)щасливитися*; 3) префікс служить для увиразнення відтінку, що вноситься у значення слова іншим префіксом – *у(в)щасливити*) [2].

Зазначимо, що лексема *щастя* в словотвірному гнізді дає дев'ять префіксально-суфіксальних дериватів: *у(в)щас-лив-и-ти(ся), у(в)щас-лив-люва-ти, о-щаст-и-ти, о-щас-лив-ити(ся), о-щаслив-люва-ти(ся), по-щас-лив-и(и-)ти і по-щаст-и-ти(ся)*. Відомо, що творення відіменникових основ дієслівних дериватів, зокрема тих, що творяться префіксально-суфіксальним шляхом, свідчить про розповсюдженість іменника в мовленні.

Дієслівний дериват на *-ся* має самостійне значення й означає «ставати, робитися щасливим». Цей дериват є віддієслівним похідним на формальному рівні. На семантичному рівні він має множинну мотивацію.

За допомогою 20 суфіксів *-лив-, -ячк(о)-, -иц-, -ен-, -л-, -ец-, -н-, -ив(о)-, -о-, --і/и-, -ти/ть-, -ч-, -ик-, -ість-, -ств(о)-, -ник-, -еньк-, -іш-, -ш-, -юва-* будується вся лексико-семантична структура дериваційного гнізда до лексеми *щастя*.

Від лексеми *щастя* утворилися гіпокористична (пестлива) форма слова за допомогою суфіксів *-ячк-, -ч-+ик-, -еньк-* → *щастячко і щасливчик, щасливенький*, та компаративний відтінок слова (вищий ступінь порівняння) за допомогою суфіксів *-ш-, -іш-* → *щасливіший, щасливіший*.

Для утворення дієслівних форм слова використовують суфікси *-ти/ть-*, що вказує на стан, у якому перебуває людина (*щастить, щасли-*

вити), а суфікс *-ува(-юва-)* віддавна означає багатократність і виступає як суфікс вторинної імперфективації, що утворює дієслова недоконаного виду до існуючих префіксованих дієслів доконаного виду [4] (*у(в)щасливлювати, ошасливлювати, ошасливлюватися*).

Суфікс *-лив-* є найпродуктивнішим, адже в поєднанні з основою іменників і дієслів, а також із іншими суфіксами вживається у 29 словах на позначення якостей і властивостей людини (*щасливий, щасливець, щасливиця, щасливість, щасливство, щасливенька, нещасливий, щасливіший, щасливіший, щасливо, нещасливець, нещасливість, щасливити, щасливити, нещасливо, щасливчик, ушасливлений, вишасливлений, ошасливлений, щасливитися, пошасливити, пошасливити, у(в)щасливити, ошасливити, у(в)щасливлювати, ошасливлювати, у(в)щасливитися, ошасливитися, ошасливлюватися*).

Зменшувальні (демініутивні) суфікси *-ячк-, -еньк-, -ик-, -иц-, -ец-* позначають менші розміром, якістю й такі інші від звичайних однорідних предметів і надають похідним словам відтінків зменшеності, здрібнілості, інтимно-ласкавого ставлення (*щастячко, щасливчик, щасливець, щасливиця, щасливенька, нещасниця, нещасливець*). Абстрактні назви, що виражають опредмечену ознаку, утворюються за допомогою суфіксів *-ість-, -ств-* та не мають певного емоційного забарвлення (*щасливість, щасливство*).

Дієслово *щастити* є семантично пов'язаним із іменником *щастя* й прикметником *щасливий*. Але беручи до уваги, що йдеться про значення частин мови, тобто про категоріальне значення, різниця між словами, які передають *щастя*, полягає в тому, що вони належать до різних шарів мовного змісту.

Отже, основа-вершина словотвірного гнізда *щастя* породжує парадигму похідних на ґрунті мови-реципієнта, які є різноманітними за структурою і значенням. Сама основа виявляє високу словотвірну валентність під час творення похідних 2-го ступеня деривації. Окремі з її похідних також є словотвірно активними. У цьому гнізді маємо таку співвіднесеність дериватів за ступенями похідності, що нерівномірно розташовані на ступенях деривації: I ступінь – 4, II ступінь – 16, III ступінь – 13, IV ступінь – 8, V ступінь – 4, VI ступінь – 1. Їхня загальна кількість у гнізді становить 46 лексем. Розширення гнізда по горизонталі відбувається за наявності в ньому ад'єктивної й девербативної гілок деривації.

Перспективи подальшої розвідки вбачаємо, зокрема, у дослідженні етимології слова *щастя* та виявленні динаміки його значень у тлумачних словникових джерелах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ізюмов О. Українсько-російський словник за новим правописом. Київ : Державне видавництво України, 1930. 980 с.
2. Ільїн В.С. Префікси в сучасній українській мові. Київ, 1953. URL: <https://zbruc.eu/node/41957> (дата звернення: 23.07.2019).
3. Карпіловська Є.А. Кореневий гніздовий словник української мови: Гнізда слів з вершинами – омографічними коренями. Київ : Українська енциклопедія, 2002. 912 с.
4. Назарова І.С. Дієслова на -а(-я-), -ува(-юва-) в сучасній українській мові. URL: <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine5-6.pdf> (дата звернення: 23.07.2019)
5. Огієнко О. Український стилістичний словник. Львів : Видання української книгарні й антикварні, 1924. 496 с.
6. Орфоепічний словник української мови : в 2 т. Т. 2. / уклад. М.М. Пещак, В.М. Русанівський, Н.М. Сологуб, В.В. Чумак, Г.М. Ярун. Київ : Довіра, 2003. 918 с.
7. Полюга Л.М. Словник українських морфем. Львів : Світ, 2001. 448 с.
8. Психологічна енциклопедія / упор. О.М. Степанов. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
9. Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник. Київ : Освіта, 1995. 256 с.
10. Словник української мови. Т. 11 / уклад. І.К. Білодід. Київ : Видавництво «Наукова думка», 1980. 700 с.
11. Українсько-російський словник : у 6 т. Т. 6. / гол. ред. І.М. Кириченко. Київ : Видавництво Академії наук Української РСР, 1963. 620 с.
12. Izard Carroll E. The psychology of emotions. New York : Penum Press, 2011. 462 с.

УДК 811.161.2'42'373

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2019.11-1.3>

**ЛЮБОВ, ЩАСТЯ ТА СТРАХ У ТОТАЛІТАРНІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ
(ПРО ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ
В УКРАЇНСЬКІЙ РАДЯНСЬКІЙ ПРЕСІ)**

**LOVE, HAPPINESS AND FEAR IN THE TOTALITARIAN VIEW
OF THE WORLD (ABOUT THE FUNCTIONING OF EMOTIVE VOCABULARY
IN THE UKRAINIAN SOVIET PRESS)**

Коротич К.В.,

orcid.org/0000-0002-3084-5296,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Статтю присвячено змінам у семантиці, сполучуваності й функціонуванні емотивів зі значенням любові, щастя та страху, що було спричинено ідеологічно зумовленим нав'язуванням колективних емоцій у радянському соціумі.

В українській періодиці 1922–1945 рр. емоцію любові передавали за допомогою слів *любов*, *любити*, *улюблений* і *любимий*, які звузили своє значення в радянському дискурсі. З ідеологічних причин ці слова стали сполучатися найбільшою мірою з назвами СРСР, військових сил і політичних лідерів. Стосовно «своїх» лексема *любов* мала переважно позитивну оцінку, проте змінювала її на негативну в контексті, де стосувалася «чужих». Емотивна лексика зі значенням любові використовувалася в означений період переважно в комбінованих мовленнєвих актах, у яких поєднувались експресиви, що передавали це почуття, та констативи, призначенням яких було змалювання ідеальних почуттів «нової радянської людини».

Емоційний стан щастя в енкратичному дискурсі відображали лексеми *щастя* й *щасливий*, які так само звузили значення й мали сталу сполучуваність в українській пресі 1922–1945 рр., описуючи радянських людей і їхнє життя та майбутнє за радянського ладу. Стан щастя в тоталітарній картині світу зображено як постійну характеристику громадян СРСР, у зв'язку з чим його описували констативні мовленнєві акти, покликані моделювати ідеалізовану радянську дійсність.

Емоція страху властива в радянському дискурсі «чужим» і тому детально нюансована за допомогою значної кількості емотивів, натомість її немає у «своїх», які, згідно з ідеологічними приписами, є безстрашними. Емотиви зі значенням страху функціонують найбільшою мірою в констативних мовленнєвих актах і дуже рідко – в комісивних і директивних, що зумовлено монологічністю та застиглістю тоталітарного дискурсу.

Такі трансформації у семантиці та функціонуванні ключових емотивів радянської доби відображають мовлення влади, яка, маніпулюючи мовою, намагалася вносити зміни до мовної картини світу й свідомості людей.

Ключові слова: мовна картина світу, українська преса, енкратичний дискурс, ідеологізація, концептуалізація, емотив, сполучуваність, семантика, оцінка, мовленнєвий акт.